

ŞİİR VE GENENEK ÜZERİNE KONUŞMALAR/on

Mehmet Atilla MARAŞ

Konuşturan: **Tayyib Atmaca**

Önünüzde tarihi bir kapı var ve siz bu kapıyı elinizde avuç alanınızı aşan bir usta elinde düğülmüş bir açar ile sözün kapısını açtığınızda gelenek ve şiir üzerine döşediğiniz, ruh ve gönül işçiliği ile süslediğiniz şiir otağı nasıl meydana geldi?

Elli yıldır üzerinde çalıştığım şiir otağımı artık tamamlamış gibiyim. 1966'da başlayıp 2016 da tamamlanan şiir otağımın yedi adet sarsılmaz kolonu var. Bunlar benim, yedi ila on yılda bir yayınladığım şiir kitaplarımın sayısıdır. Aynı zamanda benim çocuklarımın sayısını da çağrıştırır. Bu otağ, iki yüz elli şiir ile örülmüştür. Bunu elli yıla böldüğümüzde her yıla beş şiir düşer. Demek oluyor ki çok verimli bir şair değilim. Ya da titiz bir şairim diye de yorumlanabilir.

Şiir, bir ceht ve çaba işidir. İlham ile ilişkisi varsa da esas olan emektir. Şiirin yüzde doksanı emek ve ustalıktır. Okuya okuya, düşünce düşünce ve yaza yaza geçirdiğimiz uykusuz geceler, saatler, sabahlamalar, bir yoğun emek ve göz nuru olsa gerek. Şiir yazmaya harcanmış bütün bir mesaiye ve zamana rağmen; şairde, ruhsal bir şiir kumaşı, bir istidat ve yetenek yoksa bu çaba, boşuna bir çaba olur. Bu işe tahsis edilmiş ve heder edilmiş bir ömrün sonunda; tanınmamak, bilinmemek gibi bir tehlikesi de vardır bu işin. Zaten işin tabiatında para, pul olmayan ve asla karın doyurmayan böyle zahmeti bol bir işe soyunmak, her baba yiğidin kârı ve harcı değildir. Bunun için biraz deli olmak gerekir. Gönül ve ruhu doyuran böyle bir işten zevk alıyorsanız, manevi bir haz duyuyorsanız emelinize kavuşmuş olursunuz. Gerisi bir uzun hikâyledir. Çünkü bu çaba, bir aşk işidir. İşin içinde aşk varsa, her şey var. Ne demiş şair Fuzuli:

*Bende mecnundan füsün âşıklık istidadı var
Âşık-ı sadık menem mecnunun ancak adı var*

Yanınıza genç bir şair adayı geldi, elinde üç beş tane şiiri var ve günümüz şairlerinin parmak izlerini taşıyan ya da taşımayan şiir eskizlerini size sunarak “ağabey bu şiirlerimi bir bakar mısınız, benden şair olur mu?” dedi. Bu şair adayının yol hazırlığı gönül çantasında neler olmalı?

Elinde şiir eskizlerini içeren defteriyle bize gelen genç bir şair adayına neler söyleyebiliriz? Bütün bir ömrünü şiir sanatına vermiş bir şair olarak ona deriz ki: “Evladım, öncelikle çok okumalısın. Her şeyin yolu, bir bilgi birikiminden geçer. Kendini yetiştirmelisin, bilgi ile donanmalısın. Sonra, şiir okumalarına başlamalısın. Nerden diye sorarsan, Fuzuli babadan derim. Şiir sanatının vaz geçilmez başat teması olan Aşk'ı ondan öğrenmelisin. Ne diyor Fuzuli baba:

*Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kıyl ü kal imiş ancak*

Divan şiirimizin belli başlı ustalarının divanlarını tetkik etmelisin, o ustaların özgün, bilinen meşhur olmuş, tanınmış şiirlerinden seçmeler yaparak bir kısmını hafızana almalısın. Bu ustalardan bir kısmını şöyle sıralayabilirim -ki hemen hepsi aruz ölçüsüyle yazmışlardır- Fuzuli, Baki, Nabi, Nedim ve Şeyh Galip Dede. İkinci aşama olarak halk şiirimizin yani hece şiirimizin ustalarını tanımalı ve okumalısın Bunlardan da birkaç örnek isim vereyim sana; Yunus Emre, Emrah, Pir Sultan Abdal, Koroğlu, Dadaloğlu...

Cumhuriyet dönemine gelince; Burada Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le işe başlamalısın. Sonra Necip Fazıl, Nazım Hikmetle devam edip Cahit Sıtkı, Ahmet Kutsi, Ahmet Muhiplerle tanışmalısın. Serbest şiirin ilk temsilcisi Orhan Veli ve arkadaşlarını tanımalısın. Bunların başlattıkları şiir akımına birinci yeni diyorlar. Buna tepki olarak doğan ikinci yeni şiir akımı şairlerinden özellikle Sezai Karakoç'u ve Cemal Süreyya'yı okumalısın. Sonra Ahmet Arif, Hilmi Yavuz, İsmet Özel ve Cahit Zarifoğlu... Sana tavsiye edeceğim şairlerin bir kısmı bunlar.

Bu şairler nasıl yazmışlar, şiir anlayışları nedir, bunları okuyup öğrenmelisin. Şiir sanatına ilişkin yazılmış poetik kitapları arayıp, bulup okumalısın. O kitaplar sana çok yardımcı olacaktır. Bütün bir şiir sanatına ait bilgilerin dışında destek bilgilere de ihtiyacın olacaktır. Bunun için önce İnsanı ve kendini tanımalısın. İnsan psikolojisini bilmelisin. Genel bir felsefe ve mantık bilgisi, yön, yöntem bilgisi sana bu çalışmalarında yardımcı olacaktır. Ve bütün bunların üstünde; hangi dille yazıyorsan o dilin bütün inceliklerini çok iyi kavramalısın. Yazdığın ve konuştuğun dili çok iyi bilmelisin. Bunun için sözlük, lügat çalışması yapmalısın. Bütün bu saydıklarım şiir yazmaya başlaman için gerekli olan bilgilere.

Bütün bunların üstünde; elbette şiir sanatına karşı bir kabiliyetin, bir istidadın ve bir yeteneğin olması gerekir. Bu işe karşı bir istek ve arzu yoksa bu iş olmaz, taşıma suyla değirmen dönmez. Boşun şair olacağım diye heveslenmemelisin. Edebiyatın başka dallarında, güzel sanatın başka dallarında da kendini denemelisin. Baktın ki olmuyor yazmayı bırakmalı ve fakat okumayı bırakmamalısın. İyi bir okuyucu olmak ta her zaman bir yazar olmak kadar önemlidir. Bir genç hevesliye tavsiyelerim bunlardır efendim.

Gelenekle gelecek arasında kurulan köprüden elimizi kolumuzu sallayarak geçebilir miyiz? Bu köprüden geçebilmek için hangi çıgırlardan geçmemiz gerekir?

Çok hızlı bir çağda yaşıyoruz. Kitle iletişim araçlarının çoğalması, bize bilgiye ulaşımın ve erişimin kolaylaşmasını sağladı. Bu kolaylık, aynı zamanda büyük bir tehlikenin de ayak seslerine işaret ediyor. Toplum hayatı, sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. İnsanlık tarihi boyunca da bu böyle olmuştur. Değişen eşya ve sosyal olaylar karşısında birer edebiyat ürünü olan roman, hikâye ve şiir deneme vs. gibi yazı türleri de bu değişime ayak uydurmak zorunda kalacaktır.

Gelenekle gelecek arasında kuşkusuz bir köprü var. Bu köprünün üstünde biz şairler de varız. Bu demektir ki sorumluluğumuz çok büyük. Geleneksel olanı, geleceğe taşıyacak olan bizleriz. Divan ve hece geleneğinden serbest tarza kadar uzanan bir şiiri, içinde bulunduğumuz çağın tanıkları olarak geleceğe taşımak sorumluluğu ve bilinci içinde olmalıyız.

Türk şiirinde, Tanzimat'tan beri süre gelen yenilik arayışları, günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu arayışlar devam edecek gibi duruyor. Çünkü denenmemişi denemek, söylenmemişi söylemek bir yeniliktir. Siyasetten edebiyata kadar herkes bir yeniliğe doğru koşup duruyor. Çünkü "Yeni", sihirli, efsunlu bir kelimedir. Her kesimden her insanı cezbediyor, adeta çarpıyor.

Günümüzde geleneksel şiirin memelerinden emmeden modern şiir yazılabilir mi?

Bence yazılamaz, yazılmamalıdır da. Yeni ile eski arasında bir kopukluk olsun istemem. Çünkü her yeni olan, üstünden zaman geçince, tabiri caizse zaman aşımına uğrayıp eskiyince ne oluyor? Gelenek zincirine bir halka olup takılıyor. Geçmişte kalmış şiirimize, tarihi unutmadan onun üstüne yeni bir şiiri bina edebilir, eklenebilir. Edilenler kalıcı, edilmeyenler kaybolup gidiyor.

Divan ve halk şiirini tanımadan günümüz "modern şiiri"ni yazarken karşılaştığımız engelleri nasıl aşmalıyız?

Bir defa bu engeller nedir? Bir ölçü sorunumu, yani aruz, hece ve serbest ölçü sorunumu bu engeller? Sanırım özde ve içerikte bir sorun ve bir engelle karşılaşmamız mümkün değildir. Şekil şartlarında, ölçü ve uyak gibi bir takım zorluklarla karşılaşılabilir. Bir de tabi dil sorunu var. Bugünün şairi, ne ağdalı bir dille ne de Öztürkçe gibi uydurulmuş bir dille değil ve fakat şu anda yaşayan bir Türkçe ile yazması, farklı düzlemlerde ele alındığında, modern yani çağdaş olanla kadim olan arasında bir farklılık olmayacaktır. Farklılaşma; eşya ve sosyal olaylar arasında yaşanacaktır. Bence hepsi budur.

Sözlü bir medeniyetin köşe taşlarını oluşturan şiir nasıl oldu da gönül ve ruh ikliminden uzaklaşarak içi boş kelime yığınlarıyla dolu sadece manası yazanın karnında saklı "şiir" şekline dönüştü?

Bu durum, tamamen insanımızın maddeler dünyasına olan rağbetinin artmasından meydana gelmektedir. Ruh ve mana iklimi, insan hayatından yavaş yavaş çekilirken yerine madde ve maddecilik inancı gelip insanın gönlüne ve kalbine taht kurdu. Bu hal, insanımızın zaman içindeki tercihi kalmış bir durumdur.

Şiir iklimi, insanın ruh ve gönül dünyası ile ilgili bir keyfiyettir. İnsan, kendisinin varlık sebebi olan yaratıcıdan uzaklaşınca iklim değişiyor, manevi iklim maddi iklime dönüşüyor.

İnsan ölümden kaçıyor, yaratıcıdan kaçıyor, ahiretten kaçıyor, geçici olan bu dünyayı esas ve ebedi imiş gibi algılıyor. İşte insanın bu yanlış yanılgısı ve sanısı, onu rabbinden uzaklaştırdığı gibi şiir ikliminden ve şiir coğrafyasından da uzaklaştırıyor. Ruh dünyamızın fakirliği, şiirin mısralarına da sinmiş gözüküyor. Kafa karışıklığı, yazıya ve şiire kadar intikal edebiliyor demek ki.

Şiir bize neyi anlatır?

Şiir, güzel sanatların bir dalı, edebiyatın bir şubesidir. Şiir, güzelliğin nefes alışıdır. Şiir, güzeli arama cehdi ve çabasıdır. Şiir, bir işaret, bir ima, bir çıklık, belki deruni ve lahuti bir sestir. Şiir; sonsuz bir deniz, umman-ı bi-sahildir. Şair olmak Allah'ın bir lütfudur. Şiir, hiç kimsenin söyleyemediğini, bir üst dille

söyleyebilmek maharetidir. Ve nihayet o, hayatımızın bir bahanesidir. Bir şiir metninde; üslup, mimari ve musiki üç önemli esastır. Bir şiirin şiir olabilmesi için; onda ses, ahenk ve ölçü gibi bir takım kuralların boy göstermesi lazımdır. Şairin ustalığı, bunu gerçekleştirebilir. Bunun için bir şiir metninde; kelimelerin biri biriyle raks etmesi, dans etmesi gerekir.

Bu açıdan bakıldığında, bir şiir metnine giren kelimeler şanslı kelimelerdir. Ve şair, şiirine alacağı kelimeleri titizlikle seçme hassasiyetinde olmalıdır. Şiirin teması ve konusu, insan ve onun yapıp ettikleridir. İnsanın dünyadaki konumu, hayalleri, rüyaları, idealleri, düşünceleri, algıları eşya ve sosyal olayları yorumlayış biçimleri vs. gibi her birisi bir şiirin konusu olabilir.

Şiir sanatının sahibi, bizden başkası değildir. Biz insanlar şairlerin yazdıkları şiir metinlerini hep okuyup dururuz. Peki, şiir kimi okur? Beni, seni, onu okur. İşin temelinde ben ve O vardır. Yani yaratıcı... Usta şair Necip Fazıl soruyor:

Ben kimim ve bu hal neyin nesi?

Söyleyin aynalar ben kimim?

Şiirde usta çıracak ilişkisi var mıdır?

Şiir sanatı, güzel sanatlardan bir sanat olup bu sanatın mutlaka büyük ustaları vardır Eseri, müessir yaratır. Müessir burada usta şairlerdir. Bu sanatın çilesini çekmiş, emek harcamış bu işin ustaları. Ustanın olduğu yerde elbette bu işin müptedileri yani çıracıkları da olacaktır. Ustanın eserine bakarak onu inceleyen çıracıklar olduğu gibi bir ustanın dizinin dibinde yüz yüze, rahlenin karşısında diz kırıp şiir dersi almak ta vardır. Geçmiş edebiyatımızda usta-çirak ilişkisi vardı. Bu gün için şiir mektepleri yok belki ama bazı yazar kuruluşları yazarlık dersleri, şiir atölyeleri ihdas ediyorlar. Bu gibi kuruluşlarda şiir dersleri veren şairlere rastlıyoruz. Benim 1999, 2000 yıllarında Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı olduğum dönemde, Türkiye Yazarlar Birliğinde iki yıl, dört sezon süren şiir okulum vardı. Mesela tarihte ilk şiir okulu, Miladın başlarında Sicilya adasında Şair Safo tarafından kurulmuştur.

Şair kendi üslubunu nasıl oluşturur?

Üslup 'un sözlük anlamı; tarz, oluş anlatım tarzı, söyleyiş biçimidir. Bir şairin üslubu, kendine ait olan ve asla taklit edilemeyen şiirlerindeki söyleyiş biçimidir. Ya da biçemi...

Üslup; bir şiir metninde izlenen yol, biçem ve usulüdür. Üslup, usule aittir, esasa değil. Ancak bir metinde esas yansıtan şey, muhtevayı yansıtan şey üsluptur.

Şiirde bir öz ve bir de biçim vardır. Üslup şiirin biçimi değil, biçimidir. Ama üslup, şiirde biçime ait bir olgudur. Bir şairin, bir yazarın kendi eserinde kullandığı ve ya oluşturduğu dilin içinde o şairin veya yazarın üslubunu bulabiliriz. Üslup, sanatkârın kendine aidiyetini vurgulayan önemli bir özelliktir. Şair bunu nasıl oluşturur? Şöyle: Bu iş, yıllara mal olan bir keyfiyettir. Çok çaba ve emek ister. Özgün olma adına verilen say ve gayretler sonucu şair kendi sesine ve üslubuna kavuşur. Kendi özgün üslubunu yakalar. Üslup, sahibinin kendi sesidir, soluğudur. Üslubunu kurmuş olan şairler, yarına kalacak olan şairlerdir diyebiliriz.

Gelenekten habersiz geleceğe şiiri nasıl taşıyoruz?

Gelenekten habersiz olan bir şiiri geleceğe taşımamız oldukça zor görünüyor. Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman birebirini takip eden bir akıştır. Bu zaman akışı içinde bir halkanın, bir ilk halkanın olmaması asla kabul edilemez.

Modern şiir ya da günümüz şiiri deyince neyi anlıyoruz?

Günümüz şiiri deyince bugünün şartlarında ve bugünün şiir anlayışında yazılan şiirler geliyor aklımıza. Bu günün şairleri, daha çok serbest tarzı benimsemiş gibi görünüyor. Ancak günümüz Türk şiirinde bir tıkanma var. Bunu rahat bir şekilde gözleyebiliyoruz.

Çok hızlı bir çağda yaşıyoruz. Her şey, modernitenin etkisi altında geliyor. Haberleşme ağının, kitle haberleşme araçlarının çoğalmasa, internetten bilgiye rahat bir şekilde ulaşmamızı sağlıyor. Bu büyük bir kolaylık belki fakat ama büyük bir tehlikenin gelmekte olduğunu da bize işaret ediyor. Her şey elektronik ortama aktarılıyor. Ve giderek kitabın, derginin hükmü kalkıyor. Sen bile Hece Taşları dergisini elektronik ortamda yayınlıyorsun. O halde yapılacak iş, tekniğe ve gelişen teknolojiye bigâne kalmamak olacaktır. Çünkü çağ bir başka yöne doğru kayıyor.

Edebiyat dergilerinde şiir "başrol oyuncusu" olarak önyazıdan hemen sonra "cam kenarı"nda yer al-

masına rağmen neden şiir kitapları basılmıyor, basılsa da satmıyor. Şiir dergilerin ya da okurun “dolgu malzemesi”mi oldu?

Yo olaya öyle bakmayalım. Şiir öteden beri, ben kendimi şair olarak bildim bileli -elli yılda onlarca edebiyat dergisi takip etmişim- her zaman şiir ön saftadır. Bu onun dolgu maddesi olduğu anlamına gelmez. Bilakis Hikâye ve denemeden daha çok ona değer verildiğinin bir işaretidir. Yayınevleri her zaman bir işe ticari kaygılarla bakar. Bu açıdan şiir kitabına para yatırmaz. Eskiden de yayınevleri şiir kitaplarını az basardı. Şimdi de şiir kitabı bassalar bile bu yayınevi için bir fedakârlıktır. O da topu topu bin adet basar. Bu durum yadırganacak bir şey değildir. Demek ki şiirin has okuyucusu azdır. Bu da üzülecek bir şey değil, sevinilecek bir şeydir. İyi ve has şiir, hiçbir zaman dolgu malzemesi olmadı.

Şiir kitaplarının da hikâye, deneme ve roman kitapları gibi çok okunması için özellikle Milli Eğitim Bakanlığının öncülüğünde edebiyat öğretmenlerinin öğrencilerine şiir ezberletmeleri ve şiir kitapları önermeleri şiiri ve şiir kitaplarına açılan kapıyı aralar mı?

Kuşkusuz faydası dokunur. Bizde her şey emir komuta zinciri içinde yürür. Asker milletiz ya. Bir tarihte, bundan on yıl önce MEB müsteşarı bir genelge yayınladı ve dedi ki: Mayıs ayının son haftasında bütün orta dereceleri okullarda şiirler okunacak, şiir geceleri tertip edilecek. O yıl ve ondan sonra birkaç yıl okullar harıl harıl bu tür gecelerin tertiplenmesi için çaba ve emek sarf ederek hazırlandılar. Sonraları bu iş de tavsadı. Bu işler emir komuta zinciriyle olmaz, Bu şiir işi, sivil bir alanın işidir. Özgürce olacak. Devletin müdahalesi ile olmuyor. İşin başında ve sonunda şiir sanatının öğretilmesi ve sevdirmesi gerekir. Mesela bir acı haber vereyim. Benim Balıkesir Dursunbey’de 1993 yılında ihdas ettiğim ve 20 yıl kesintisiz süren “Su Çıktı Şiir Akşamları “ 2014 yılında, ilçeye yeni seçilen belediye başkanı tarafından iptal edildi ve üç yıldır yapılmıyor. Bu belediye başkanını protesto eden bir akli başında adam çıkmadı. Bir şair, bir yazar, bir gazeteci çıkmadı. Üstelik bu adam, iktidardaki partinin Belediye Başkanı E ne yaparsın burası Türkiye nitekim...

Osmanlı Padişahlarının kahir ekseriyeti şiir ya da bir güzel sanatla ilgilendiğinden bir ince ruha sahiptir. Bundan dolayı içinde yaşamış olduğumuz yüzyıldan önce yaşamış şairler şiirleriyle hâlâ yaşamaya devam ediyorlar. Bu hususta gerek devleti yönetenler gerekse şehir eminlerine reçete olacak düşünceleriniz nelerdir?

Evet, geçmişimizin bize bıraktığı edebiyat ve şiir mirası, büyük bir kültür ve medeniyetin sonucuydu. Büyük uygarlıkların, evrensel çapta büyük sanat eserleri ve büyük sanatçıları olur. Bu bağlamda geçmişimizle övünebiliriz. Ancak bu gün işler öyle değil. Şiir sanatına ilişkin herhangi bir eğitimi verilmiyor ve şiir sanatı sevdirmiyor. Edebiyat, sanat öğreten muallimlerin kendileri önce bu işi sevmeleri gerekir.

Devlet katından söz ederken, merkezi otoritenin böyle bir akli yok. Yani siyasetin sanata bakan bir yüzü ve bir sanat akli yok maalesef. Parti programlarını inceleyin bu dediğimi daha iyi anlarsınız. Kültür bakanlığı, turizme indirgenmiş bir ülkede yaşıyoruz. (Kültür Bakanlığı, Bakanlar Kurulu sıralamasında da en sonda yer almaktadır. Bunu, Resmi Gazeteyi incerseniz görürsünüz.) O takdirde iş yerel yönetimlere düşüyor, şehrininlerine düşüyor, E Yukarıda örneğini verdim İşte. Adam, bırak yeni yeni şiir akşamı ihdas etmeyi düşünsün, mevcut ve geleneksel hale gelmiş bir geceyi, bir sanat etkinliğini iptal ediyor ve hiçbir cenahtan en ufak bir tepki gelmiyor. Şu geldiğimiz hale bakın. Şu sorumsuzluğa bakın, Şu cahil cesaretine bakın! Ve iktidar olduğunu söyleyen adamın iktidarsızlığına bakar mısınız?

Şehirlerimiz, eski şehirler olmaktan çıktı. Yeşile karşı düşmanlık var sanki. Beton ve demir uygarlığına doğru gidiyoruz. Yapılaşmalarda en ufak bir estetik kaygı yok. Bu estetik kaygısızlık ve sorumsuzluğu, ülkenin meclisine yapılan(TBMM) yeni yapılarda daha rahat görmek mümkün. Şehirlerdeki devasa (Mesela Ankara’nın göbeğinde, Çukurambar’da yeşil sahası olmayan, yeterli otoparkı olmayan, kırk beş katlı beton yığını var. O binaya bir baksınlar!) ucube yapılara bir bakınız Allah aşkına. Pıtrak gibi yükseliyorlar ve buna bir dur diyen irade yok. Üstelik bu, İslami hassasiyeti olduğunu söyleyen bir iktidar zamanında yapılıyor. Çok acı bir durum ve çok acı bir hal. Eh, Dost acı söylemiş.

Ruh gidince geriye ölü cesetler kalır. Ruhsuz, sanatsız, duyarsız insan kalabalıklarıyla estetik bir ortam, bir çevreye, bir şehre, bir kitaba ve bir nesle asla ulaşamaz.

Din elden gitmiyor, laiklik elden gitmiyor. Ve fakat gençlik, hızlı bir şekilde elden gidiyor. Ruhsal ve kültürel erozyon oldukça hızlı yayılıyor. Şu andaki gençlik, sanata meyilli bir gençlik değil. Edebiyata meyilli bir gençlik değil. Okumayan, düşünmeyen, yazmayan, konuşamayan, kekeme, bir stadyum gençliği var karşımızda. Bu, adeta robotlaştırılmış, mankurtlaştırılmış, slogancı bir gençlikle karşı karşıyayız. Siyasal İktidarların ülkeyi getirdiği somut gerçek maalesef budur. Allah sonumuzu hayr eyleye. Vesselam.